

Slovaci u Osječko-baranjskoj županiji i nacionalni identitet: sjećanjem/pamćenjem protiv asimilacije

Dragutin Babić

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Hrvatska
e-mail: dragutin.babic@imin.hr

SAŽETAK U ovom se radu na temelju empirijskog istraživanja provedenog u Osječko-baranjskoj županiji obrađuje asimilacija i nacionalni identitet Slovaka u toj županiji, u korelaciji sa sjećanjem/pamćenjem te zajednice. Slovaci su „stara“ nacionalna manjina, čiji su pripadnici u Slavoniju i Osječko-baranjsku županiju doseljavali uglavnom u 18., 19. i početkom 20. stoljeća. U toj županiji udio slovačke nacionalne manjine, prema posljednjem popisu stanovništva 2011. godine, iznosi 0,7% od ukupne populacije, a ukupno ih je registrirano 2.293. Ako se uspoređi njihovo kretanje u trima zadnjim popisima (1991., 2001., 2011.), primjetno je značajno povećanje u prvom međupopisnom razdoblju (1991. – 2001.), s 1.279 na 2.155, dok je povećanje u drugom međupopisnom razdoblju (2001. – 2011.) vrlo blago, pa njihov broj iznosi 2.293. Razlog velikog povećanja u prvom međupopisnom razdoblju treba tražiti u promjeni granica županije, u čiji sastav ulazi područje Našica i okolice (prethodno u Požeško-slavonskoj županiji), u kojoj su Slovaci dosta zastupljeni. Istraživanje je provedeno u gradu Osijeku, a intervjuirano je ukupno devet Slovaka (polustrukturirani intervjui). Pitanja u intervjuima obuhvaćaju njihovo doseljavanje u Slavoniju, oblike i probleme oko integracije, pamćenje i sjećanje pripadnika na glavne događaje važne za nacionalnu zajednicu, koegzistenciju s drugim nacionalnim zajednicama, asimilaciju, očuvanje nacionalnog identiteta i organiziranost na prostoru Osječko-baranjske županije. Slovaci posredstvom komunikacijskog i kulturalnog pamćenja čuvaju spoznaje o dolasku svojih predaka u Slavoniju. Njihovu integraciju u lokalne zajednice pospješila su neka zanimanja koja donose u novi kraj kao i potreba za radnom snagom na opustošenoj zemlji, posebno kod prvih doseljenja. Asimilacija je dugotrajno prisutna, kao kod većine nacionalnih/etničkih manjina, ali se kod Slovaka u nekoliko posljednjih desetljeća primjećuje blagi trend povećanja broja i udjela u županijskoj populaciji. Pored ostalih uzroka (novo doseljavanje, tolerantnija atmosfera u društvu u poslijeratnom razdoblju), važan je razlog njihova organiziranost u kulturi, folkloru i čuvanju tradicije, korištenje C modela u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju te revitalizacija nacionalnog identiteta nakon stvaranja samostalne slovačke države, koja nastaje disolucijom nekadašnje Čehoslovačke. U Našicama je osnovan Slovački centar za kulturu, čija djelatnost obuhvaća koordinaciju slovačkih matica i udruga Slovaka koje djeluju na prostoru Hrvatske. Sve to pridonosi čuvanju, izgradnji pa i jačanju nacionalnog identiteta Slovaka u Osječko-baranjskoj županiji i u Hrvatskoj.

Ključne riječi: Slovaci, sjećanje, pamćenje, nacionalni identitet, asimilacija.

1. Uvod

U Republici Hrvatskoj službeno su priznate dvadeset i dvije nacionalne/etničke manjine, a jedna su od njih Slovaci. Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, u Hrvatskoj je popisano 4.753 Slovaka. I dok se u zadnjim trima popisima (1991., 2001. i 2011.) njihov broj vrlo malo povećavao (inverzija u odnosu na dominantni trend), u usporedbi s nekim popisima stanovništva iz daljnje prošlosti (Kučerova, 2005.; Škiljan, Kralj Vukšić, 2015.)¹ evidentan je značajni pad broja i udjela u ukupnoj hrvatskoj populaciji, što je potvrda o asimilaciji Slovaka u hrvatskom društvu od njihovog dolaska do aktualnog vremena. Slovaci se na prostore koji su sastavni dio Republike Hrvatske doseljavaju od početka osamnaestog stoljeća, da bi se posljednji val doseljavanja dogodio 1935. – 1936. godine (Kučerova, 2005.). Bilo je doseljavanja i prije toga razdoblja kao i u nedavnoj prošlosti, ali su ti dolasci malobrojniji i nisu bili organizirani. Slovaci dolaze iz Žiline, Stare i Nove Bystrice, Terchove i drugih mjesta. Primjeri doseljavanja na prostor današnje Osječko-baranjske županije (Jelisavac, Markovac, Martin, Zokov Gaj i druga naselja) pokazuju da je inicijalni činilac migracija bio poziv tadašnjih slavonskih veleposjednika i mecena (grof Pejačević, biskup Strossmayer), a u suglasju s ukazima austro-ugarskih vladara o naseljavanju zemlje opustjele nakon povlačenja Turaka iz Slavonije. Strukturalna dimenzija tih migracija uključuje društvo egzodusa (slovačko) sa siromašnim seljaštvom, slabo plodnom zemljom i oslobađanjem od feudalnih stega i društvo prijema (hrvatsko) s demografskim deficitom, posebno u kategoriji radnoaktivnog stanovništva, plodnom zemljom i aktivnom politikom useljavanja, kako na središnjoj razini tako i u pojedinim regijama. U toj interakciji događa se proces migriranja Slovaka i njihove integracije u Slavoniju, a u manjim razmjerima i u ostale dijelove Hrvatske. U novi kraj Slovaci donose znanja i vještine, a neke od njih (drvosječe, kotlokrpe, žicari) omogućile su useljenicima relativno brzu i uspješnu funkcionalnu integraciju. Slavenko porijeklo, u manjim segmentima jezična bliskost, pripadnost katoličkoj vjeri (u okolici Iloka doselili su Slovaci protestanti) kao i državljanstvo iste države (Austro-Ugarske) olakšali su uključivanje Slovaka u Slavoniju, pa i u hrvatsko društvo, na normativnoj razini integracije. Integracija se događa postupno, posebno u normativnoj dimenziji (institucije, simboli, vrijednosna sfera), a u ovom se slučaju integracija u nekim

¹ Kako navodi K. Kučerova, u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji prema popisu stanovništva iz 1890. godine među 2.201.927 stanovnika registrirano je 13.614 Slovaka, da bi ih prema popisu iz 1900. bilo ukupno 17.342 (Kučerova, 2005.). Isti Popis stanovništva komentiraju F. Škiljan i S. Kralj Vukšić, iz kojega možemo uz materinji jezik (u ovom slučaju slovački) očitati i koliko je bilo pripadnika pojedinih vjeroispovijesti. Od ukupno 13.614 Slovaka u Hrvatskoj i Slavoniji njih 7.880 (57,8%) bilo je augsburške vjeroispovijesti, odnosno protestanti. Najveći broj protestanata bio je naseljen u Srijemskoj županiji, odnosno u kotarevima Stara Pazova i Ilok. Na području Županije virovitičke živjelo je najviše rimokatoličkih Slovaka. U čitavoj Hrvatskoj i Slavoniji bilo ih je 5.226 (odnosno 38,3%). Ostatak od 3,9% Slovaka bio je u najvećoj mjeri grkokatoličke vjeroispovijesti (vrlo je vjerojatno da se radilo o Rusinima koji su koristili slovački jezik u svakodnevnoj komunikaciji) ili su bili helvetske vjeroispovijesti (protestanti), odnosno židovske vjeroispovijesti. Prema geografskoj rasprostranjenosti moguće je zaključiti da je najviše Slovaka bilo u Srijemskoj županiji, odnosno njih 8.819 (64,7% Slovaka Hrvatske i Slavonije), a potom u Virovitičkoj županiji 3.205 Slovaka (odnosno 23,5% Slovaka Hrvatske i Slavonije (Škiljan, Kralj Vukšić, 2015.).

segmentima dodiruje s asimilacijom pa i pretvara u taj društveni obrazac. Pitanja asimilacije, njezinih uzroka i posljedica po slovačku zajednicu u Hrvatskoj, kao i prijenos, očuvanje i daljnja izgradnja slovačkog nacionalnog identiteta, aktualna su i značajna za Slovake kao nacionalnu manjinu u Hrvatskoj, sociodemografske trendove u hrvatskom društvu i politiku hrvatske države u odnosu na nacionalne/etničke manjine. Prethodno navedena pitanja i problemi predmet su analize u ovom radu s ciljem spoznaje (na primjeru Slovaka u Osječko-baranjskoj županiji) o tome koliko je sjećanje/pamćenje nacionalne zajednice važno za nacionalni identitet njezinih pripadnika i njezino pozicioniranje u trokutu identitet – diverzitet – kapacitet (Pusić, 1995.), s temeljnim pitanjem kako Slovaci mogu razvijati i čuvati svoj identitet u multinacionalnom diverzitetu hrvatskog društva s izrazito malim kapacitetom koji u javnom djelovanju posjeduju (slično većini ostalih nacionalnih/etničkih manjina). U tu su svrhu u gradu Osijeku intervjuirani pripadnici slovačke nacionalne manjine s prostora Osječko-baranjske županije, a odgovori dobiveni intervjuiranjem obrađuju se u teorijskom okviru koji obuhvaća asimilaciju, sjećanje, pamćenje i nacionalni identitet².

2. Asimilacija, sjećanje, pamćenje i nacionalni identitet

Etnička struktura hrvatskog društva od vremena trajanja socijalističkog poretka pa do posljednjeg popisa stanovništva 2011. godine³ ima uglavnom istovrsne kategorije (nacije, etničke zajednice, oni koji se nacionalno ne izjašnjavaju), samo se mijenjaju njihovi međusobni omjeri. Neke su kategorije (Jugoslaveni, Muslimani) ili nestale s promjenom poretka i raspadom jugoslavenske države (Jugoslaveni) ili su zamijenjene drugim imenom (Muslimani/Bošnjaci)⁴. Tako prema posljednjem popisu stanovništva Hrvatska u svom etničkom sastavu ima pored većinskih Hrvata još 22 nacionalne/etničke manjine, uz one državljane koji se nisu nacionalno izjasnili ili su se izjasnili kao pripadnici nekih drugih nacija i etničkih grupa koje nisu dio kategorijalnog sustava u popisu stanovništva. Više je uzroka promjene broja i udjela tih kolektiviteta u ukupnom stanovništvu Hrvatske, od doseljavanja i iseljavanja, zatim prirodnog prirasta, asimilacije, etnomimikrije i drugih razloga

² U knjizi *Svoj svome: češka i slovačka manjina u međuratnoj Jugoslaviji: 1918. – 1941. V.* Dugački zapaža da se problematika Slovaka u istraživanjima intenzivirala nakon stvaranja Republike Hrvatske, a što je gotovo koincidiralo sa stvaranjem Slovačke nakon disolucije bivše Čehoslovačke. Dotadašnji radovi bili su usmjereni na zajednicu Čeha i Slovaka ili na Slovake u Vojvodini, koji su bili brojniji i organiziraniji od Slovaka u Slavoniji (Dugački, 2013.).

³ Državni zavod za statistiku (2013.). *Popis stanovništva 2011., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama*. Državni zavod za statistiku, Zagreb.

⁴ Ta promjena imena nije od svih prihvaćena, pa su se neki od njih i dalje izjašnjavali kao Muslimani, što je u Popisu stanovništva svrstano u druge popisivačke kategorije. Šaćir Filandra smatra da Bošnjački narod postoji stoljećima, ali je u različitim razdobljima od drugih dobijao različita imena. U ratu devedesetih Bošnjaci su, prema tom autoru, samostalno izrazili osjećanje kolektivne pripadnosti, vratili staro etničko ime i promovirali ga u nacionalno (Filancia, 2012.).

promjene nacionalnog/etničkog identiteta. Ratni sukobi od 1991. do 1995. godine i teške destrukcije primarne socijalne strukture u lokalnim zajednicama (susjedstvo, prijateljstvo, generacijske i druge veze), uz masovne nedobrovoljne (iznuđene i prisilne) migracije, posebno u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, izrazito su utjecale na promjenu etničke strukture u Hrvatskoj kao i u Osječko-baranjskoj županiji. Ratni sukobi, razaranje društva u njegovoj etničkoj dimenziji te ratna atmosfera utjecat će također na procese etnomimikrije i asimilacije, koja je ovdje u središtu analize.

Asimilacija je jedan od važnijih procesa u međunacionalnoj interakciji, najčešće s pogubnim posljedicama po manjinske nacionalne zajednice, što u konačnici prijeti njihovom nestanku. Povijest je u mnogim slučajevima tome svjedočila, a u suvremenom društvu, pa onda i u Hrvatskoj, svjedočimo brojnim primjerima i slučajevima asimilacije. Asimilacija se često doživljava kao neumitan, gotovo prirodan proces, s neizbježnim pitanjem: ima li kraja tome i mogu li nacionalne manjine na dugi rok (od nekoliko stoljeća npr.) očuvati i razvijati vlastiti kolektivni identitet? Većina nacionalnih zajednica u Hrvatskoj, uključujući i većinske etničke Hrvate, u međupopisnom razdoblju 2001. – 2011. smanjila je broj svojih pripadnika. Postoje i neki izuzeci (Albanci, Nijemci, Romi, Bošnjaci, Slovaci) koji iz različitih razloga odstupaju od te tendencije i pokazuju veću otpornost na asimilaciju od hrvatskog prosjeka. U poslijeratnom razdoblju, a što je najvećim dijelom uzrokovano posljedicama ratova na prostoru bivše Jugoslavije, posebno su drastično smanjeni brojčani i postotni udjeli „novih“⁵ nacionalnih manjina. Iako asimilacija prijeti potpunim nestankom pojedinih nacionalnih entiteta, to je ipak dugoročan i neizvjestan proces s involucijama koje dodatno čine upitnim linearne tendencije i neumitnost toga procesa. Asimilacija se može tretirati kao jednostran proces u kojem se manjinci odriču vlastite kulture u korist kulture društva u kojemu se nalaze. Novija istraživanja asimilaciju vide kao recipročnu jer uključuje obostrano prilagođavanje i domaćih i migrantskih zajednica (Abercrombie i sur., 2008.). U slučaju Hrvatske potonje je još primjerenije, s obzirom na to da se pitanja asimilacije problematiziraju u obrascu nacionalna većina – nacionalne/etničke manjine, za razliku od obrasca useljenik – domaćin, što obilježava uglavnom situaciju u velikim imigrantskim zemljama kao što su Sjedinjene Američke Države, Kanada i druge (Živković, Šporer i Sekulić, 1995.). U dugotrajnom pa i višestoljetnom razdoblju suživota različitih nacionalnih/etničkih zajednica kulture koje su specifične za useljenike u današnji hrvatski politički prostor utjecale su na i prožimaju se s domicilnom kulturom većinskih Hrvata, posebno u sferi funkcionalne integracije (gospodarstvo, zanati, vještine i sl.). Slovaci su među nekoliko nacionalnih/etničkih manjina koje su neznatno povećale broj i udio u stanovništvu Hrvatske. Kod Slovaka to vrlo malo povećanje, kako slijedi iz triju zadnjih popisa, iznosi: 4.275

⁵ Pod novim nacionalnim manjinama D. Janjić podrazumijeva one nacionalne zajednice koje su u bivšem SFRJ-u imale status konstitutivnih naroda, a u većini novonastalih država u normativnom i sociopolitičkom smislu postaju nacionalne manjine. U Hrvatskoj su to: Srbi, Bošnjaci/Muslimani, Slovenci, Crnogorci, Makedonci. (Janjić, 2010.).

(Popis 1991.), 4.712 (Popis 2001.), 4.753 (Popis, 2011.)⁶. Proces asimilacije zaustavljen je, a među razlozima takvog trenda treba izdvojiti normativna rješenja Republike Hrvatske u sferi nacionalnomanjinskih prava, dobru organiziranost Slovaka u Hrvatskoj, njihovu relativnu prostornu homogenost (Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija) i izrazito jačanje nacionalne svijesti nakon disolucije Čehoslovačke i stvaranja Češke i Slovačke kao zasebnih i samostalnih država.

Refleksija o svijetu oko sebe i autorefleksija određuju u bitnome individualne i kolektivne identitete. Pritom za socijalnu konstrukciju identiteta važnost imaju događaji i procesi iz prošlosti koji se prenose sjećanjem i pamćenjem pojedinca i zajednice. Termin „kolektivno pamćenje“ još je 1902. godine koristio H. von Hoffmannstahl (Brkljačić, Prlenda, 2006.), a njegovu kasniju razradu i klasifikaciju nalazimo kod više autora (Connerton, 2004.; Assmann, J., 2005., 2006.; Nora, 2006.; Kuljić, 2006.; Assmann, A., 2011.). O razlici između sjećanja i pamćenja piše A. Assmann, koja ističe da se sjećanja grade u komunikaciji, jezičnoj razmjeni s drugim ljudima, a pamćenje se može definirati kao povezanost naših sjećanja (Assmann, A., 2011.). Važnu razliku naglašava i P. Nora, prema kojoj pojedinac u sjećanju čuva od zaborava događaje koji su njega oblikovali i utjecali na njegov kapacitet, dok se kultura pamćenja koja je važna za grupu temelji na institucijama i njihovom pohranjivanju onoga što je važno za grupe, pa tako i za nacije. Jasnu distinkciju između tih dvaju pojmova nalazimo kod T. Kuljića., koji sjećanje povezuje s kognitivnim i emocionalnim odnosom pojedinca prema iskustvu, dok se pamćenje više odnosi na kulturnu infrastrukturu koja na različite načine sprema i proizvodi pamćenje različitih grupa, što je podloga za kolektivne identitete, uključujući nacionalni (Kuljić, 2006.). U tipologiji i diversifikaciji pamćenja J. Assmann razlikuje četiri vrste pamćenja: mimetičko pamćenje (oponašanje), pamćenje stvari, komunikacijsko i kulturalno pamćenje (Assmann, J., 2005.). Za identitetske narative posebno je značajna razlika tih dvaju posljednjih tipova pamćenja. Komunikacijsko pamćenje stvara se u komunikaciji s drugim ljudima, prenosi se na naredne generacije i traje osamdeset do sto godina, dok je kulturalno pamćenje vezano za rituale i institucionalnu sferu, u kojoj to pamćenje dobiva kulturni smisao (Assmann, J., 2005.). Fragmentacija društva, osamljenost, nestanak društvenosti, socijalni raspad i opća desocijalizacija (Touraine, 2011.), sve su to kritične točke za stvaranje grupe identifikacije (Dugandžija, 1999.), a najbolje je utočište i pripadnost ona etnička i/ili nacionalna. Globalizacija sa svim svojim posljedicama, od kojih je isključenost iz strukturalnih podcjelina društva (posebno ekonomske) najvažnija, rezultira potrebom vraćanja zajednici (Bauman, 2009.), a nacija se pritom nadaže kao svojevrsna nadzajednica, posljednje utočište pred različitim izazovima i prijetnjama. U vremenu raspada socijalističkih i federativnih država to je rezultiralo političkom mobilizacijom pripadnika, a nacionalni identitet u odnosu na globalni ima znatno veći potencijal

⁶ Državni zavod za statistiku (1992.). *Popis stanovništva 1991., Dokumentacija 881*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.; Državni zavod za statistiku (2002.). *Popis stanovništva 2001*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.; Državni zavod za statistiku (2013.). *Popis stanovništva 2011.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku.

za mobilizaciju ljudskih strasti i različite političke ciljeve (Rizman, 2014.). Slučaj oživljavanja etnonacionalnog u Istočnoj Europi (Kecmanović, 2006.), kao posljedica raspada ideologijskog, političkog i sigurnosnog okvira socijalističkih poredaka, praćen je rekonstrukcijom prošlosti i reafirmacijom različitih sjećanja i pamćenja, posebno onih koja su u tim porecima bila potisnuta. Sjećanja pojedinaca i grupa, do tada potisnute i prešućene biografije, sve to rezultira drugačijim odnosima prema prošlosti. Navedeni procesi počinju i prije sloma istočnoeuropskog socijalizma, sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, s postmodernističkim i globalizacijskim vizijama i ideološkim (re)konstrukcijama (Bauman, 2009.). Postmoderna dekonstruira velike „ideologijske priče“ i nameće neizvjesnost, relativizam i fragmentaciju. Utoliko se znanost, smatraju neki autori, mora više okrenuti mikrokozmosu i svakidašnjem životu, a u analizi povijesti i društva treba kombinirati klasičnu historiografiju i historiju svakodnevnog života (Kuljić, 2002.). Za kulturalno sjećanje, koje se stvara u institucijama, važna su mjesta pamćenja (Nora, 2006.), u koja ovaj autor ubraja muzeje, arhive, groblja, zbirke, blagdane, obljetnice, ugovore, zapisnike, spomenike, svetišta, udruženja, a „sve su to svjedoci jednog drugog vremena, iluzije vječitog trajanja“ (Nora, 2006.:28). Za razliku od esencijalista, socijalni konstruktivisti na tragu F. Bartha u interpretaciji nacionalnih identiteta polaze od njihove dinamike u vremenu i prostoru te, kao i u slučaju drugih kolektivnih identiteta, od zauzimanja pozicija u odnosu na te pripadnosti od različitih aktera (Gellner, 1988.; Parekh, 2008.; Bauman, 2009.). Otuda prijevori u poimanju i identifikaciji, što se kod nacionalnih identiteta manifestira kao borba oko utjecaja na definiciju situacije (Thomas, u: Kuvačić, 2004.), od prevrednovanja prošlosti, aktualne zbilje do nacionalne perspektive. Nacionalni su identiteti povezani s društvenim strukturama, proizlaze iz njih i oblikuju te strukture, kulturne, gospodarske, političke (Sekulić, 2014.), s nataloženim povijesnim iskustvima koja se prenose iz generacije u generaciju. Njihovu povezanost s državom ističe Z. Bauman, a uloga se države manifestira u proizvodnji i ukidanju kategorija nacije i nacionalnog u njihovim različitim oblicima (Bauman, 2009.), pri čemu se različite lokalne tradicije, od folklornih, političkih do lingvističkih, pretvaraju u pretpostavljeno pa i zamišljeno (Anderson, 1990.) nacionalno jedinstvo i horizontalnu predstavu nacionalne zajednice. Kako piše L. Steindorf, nacije se i u novije vrijeme nastoje legitimirati traženjem etničkih korijena u bližoj i daljoj prošlosti i pozivanjem na stare države (Steindorf, 2000.). Sjećanjem i pamćenjem te prošlosti gradi se slika o nacionalnoj zajednici, u čemu sudjeluju različiti akteri u sferi primarne i sekundarne socijalizacije. Kako ističe J. Assmann, te predodžbe pretočene u kolektivni Mi-identitet ne postoje po sebi, nego samo onoliko koliko individue pristaju uz njega (Assmann, J., 2005.). Utoliko je za nacionalnu zajednicu važan stalan rad na očuvanju i proizvodnji identiteta, podsjećanje članova grupe na to što su i tko su, što jača njihov identitet, bez čega bi se zajednica asimilacijom pretvorila u nešto drugo, a u slučaju nekih njezinih segmenata taj je proces već završen.

3. Slovaci u Hrvatskoj i u Osječko-baranjskoj županiji (Popisi stanovništva 1991., 2001., i 2011.)⁷

Tri posljednja popisa stanovništva u RH (1991., 2001. i 2011.) reflektiraju na razini statistike velike društvene promjene koje su se dogodile na prostoru Hrvatske, uključujući povezanost sa sličnim takvim procesima i promjenama u bivšoj jugoslavenskoj državi. I dok je prvi od navedenih popisa (1991.) proveden u vremenu političke tranzicije iz jednopartijskog socijalističkog u višepartijski demokratski sustav i konfliktnih rasprava o preustroju tadašnjeg SFRJ-a, druga dva popisa stanovništva (2001., 2011.) registrirala su posljedice tih procesa i promjena po nacionalnu strukturu stanovništva u Hrvatskoj. Iako postoje sličnosti u tendencijama, usporedbom dvaju međupopisnih razdoblja (1991. – 2001.) i (2001. – 2011.), koja uključuju povećanje etničkih Hrvata i smanjenje većine nacionalnih/etničkih manjina, posebno Srba, evidentne su i značajne razlike u brojčanim i proporcionalnim udjelima u tim promjenama. Tako je u prvom međupopisnom razdoblju udio Hrvata povećan sa 78,1 na 89,6%, dok je u drugom međupopisnom razdoblju (2001. – 2011.) udio Hrvata vrlo malo povećan, s 89,6% na 90,4% u ukupnoj populaciji. Slično se dogodilo s brojem i udjelom nacionalnih/etničkih manjina u tim dvama razdobljima. U prvom razdoblju najviše je smanjen broj i udio „novih“ nacionalnih manjina, što je u korelaciji s ratnim sukobima i raspadom bivšeg SFRJ-a. Slovaci u Hrvatskoj „stara“ su nacionalna manjina, koja je nakon disolucije Čehoslovačke u Hrvatskoj doživjela afirmaciju i osamostaljenje u odnosu na bivša čehoslovačka društva. Slovaci su među svega nekoliko nacionalnih/etničkih manjina (Romi, Albanci, Nijemci, Austrijanci, Rusi) koje su povećale broj pripadnika u Hrvatskoj. Kakva je situacija s brojem i udjelom Slovaka u Osječko-baranjskoj županiji u usporedbi ovih triju popisa?

⁷ Kako je u popisima korištena različita metodologija, potpuna usporedba tih popisa nije moguća. Ipak, ono što je moguće pokazati tendencije su i procesi koji su karakteristični za ta međupopisna razdoblja. U Popisu 1991. stalni su stanovnici sve osobe koje su se izjasnile da u tom mjestu stalno stanuju, nezavisno o tome jesu li u kritičnom trenutku (31. 3. u 24 h), bile prisutne u tom naselju ili su iz nekog razloga bile privremeno odsutne. U Popisu 2001. u ukupan broj stanovnika uključivalo se i osobe odsutne godinu dana i dulje, koje su se u mjesto stalnog stanovanja vraćale sezonski i mjesečno. Te se osobe u Popisu 2011. ne uključuje u ukupan broj stanovnika. Dakle razdoblje od jedne (1) godine i dulje te namjera prisutnosti/odsutnosti od najmanje jedne (1) godine osnovni su kriteriji za uključivanje/isključivanje osoba iz ukupnog stanovništva zemlje, odnosno naselja Popisa. Kod pitanja o nacionalnosti upisuje se točno onako kako je osoba rekla popisivaču. Za djecu do 15 godina odgovor daje jedan od roditelja, posvojitelj ili skrbnik. Ako se osoba izjasnila regionalno (Slavonac, Dalmatinac, Istranin itd.), popisivač je bio dužan upozoriti da to nije izjašnjavaње na pitanje o narodnosti i da će pri obradi podataka biti iskazan modalitetom „nisu se nacionalno izjasnili“.

Tablica 1.

Etnička struktura stanovništva u Osječko-baranjskoj županiji (Popisi 1991., 2001. i 2011.)

Nacionalnost	1991.		2001.		2011.	
	broj	%	broj	%	broj	%
Hrvati	233.260	70,2	277.245	83,8	262.004	85,8
Albanci	675	0,2	858	0,2	865	0,2
Austrijanci	7	0,0	23	0,0	23	0,0
Musl./Bošnjaci	968	0,2	410	0,1	434	0,1
Bugari	45	0,0	20	0,0	26	0,0
Crnogorci	889	0,2	365	0,1	319	0,1
Česi	115	0,0	61	0,0	57	0,0
Grci	18	0,0	-	-	-	-
Mađari	12.447	3,7	9.784	2,9	8.249	2,7
Makedonci	425	0,1	311	0,0	323	0,1
Nijemci	808	0,2	964	0,2	813	0,2
Poljaci	50	0,0	32	0,0	38	0,0
Romi	775	0,2	977	0,3	1.874	0,6
Rumunji	455	0,1	223	0,0	80	0,0
Rusi	40	0,0	33	0,0	45	0,0
Rusini	166	0,0	127	0,0	100	0,0
Slovaci	1.279	0,3	2.155	0,6	2.293	0,7
Slovenci	825	0,2	480	0,1	344	0,1
Srbi	53.933	16,2	28.866	8,7	23.657	7,7
Talijani	43	0,0	32	0,0	45	0,0
Turci	6	0,0	8	0,0	4	0,0
Ukrajinci	87	0,0	78	0,0	88	0,0
Vlasi	2	0,0	3	0,0	4	0,0
Židovi	21	0,0	26	0,0	33	0,0
Ostale narodnosti	240	0,0	522	0,1	357	0,1
Nacionalno neopredijeljeni	5.875	1,7	5.873	1,7	2.495	0,8
Jugoslaveni	14.164	4,2	-	-	-	-
Regionalna pripadnost	556	0,1	18	0,0	73	0,0
Nepoznato	3.805	1,1	1.030	0,3	389	0,1
Ukupno	331.979	100,0	330.506	100,0	305.032	100,0

Izvori: *Popis stanovništva 1991., Dokumentacija 881*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, 1992.; *Popis stanovništva 2001.*, Državni zavod za statistiku, 2002.; *Popis stanovništva 2011.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2013.

Iako je i u ovoj županiji došlo do znatnog povećanja udjela etničkih Hrvata u ukupnoj populaciji, uz Vukovarsko-srijemsku županiju ona je etnički najheterogenija slavonska županija. Ratni sukobi, okupirana Baranja, razaranje grada Osijeka od JNA i pobunjenih Srba, zločini počinjeni od hrvatskih aktera u ratu, sve to čini koloplet teških i složenih uzročno-posljedičnih relacija koje su dovele do prisilnih

migracija stanovništva, izbjeglica i raseljenih osoba. Ratom i progonima uzrokovani odlasci i dolasci, najviše Hrvata i Srba, utjecali su na znatnu promjenu etničke strukture Osječko-baranjske županije. Iz Osječko-baranjske županije dolazilo je ukupno 44.639 raseljenih osoba ili 13,7% ukupnog stanovništva županije prema Popisu 1991. U strukturi ratnih migranata tadašnja je općina Osijek sudjelovala sa 62,4% (27.877), a općina Beli Manastir s 34,3% (15.310). Udio *Hrvata* od Popisa 1991. do posljednjeg iz 2011. porastao je sa 70,2% na 85,8% u ukupnom stanovništvu ove županije. Od nacionalnih manjina, znatan udio u stanovništvu županije čine *Srbi* i *Mađari*, a značajno su još zastupljeni *Slovaci* i *Romi*. Prema *općinama* i *gradovima* (Popis, 2011.) u Belom Manastiru znatnije su zastupljeni *Mađari* (7,96%) i *Srbi* (25,55%), u Našicama *Slovaci* (6,64%), u Osijeku *Srbi* (6,25%). U općinama Osječko-baranjske županije situacija po pitanju nacionalnomanjinske zastupljenosti (više od 5% u populaciji) je sljedeća: Bilje, *Mađari* (29,62%), Čeminac, *Srbi* (5,91%), Darda, *Mađari* (6,98%), *Srbi* (23,20%), Draž, *Mađari* (24,58%), Erdut, *Srbi* (54,56%), Ernestinovo, *Mađari* (19,28%), *Srbi* (6,90%), Jagodnjak, *Srbi* (65,98%), Kneževi Vinogradi, *Mađari* (38,66%), *Srbi* (17,66%), Koška, *Srbi* (6,78%), Levanjska Varoš, *Srbi* (12,81%), Magadenovac, *Srbi* (10,07%), Viljevo, *Srbi* (16,46%), Vladislavci, *Srbi* (6,27%), Petlovac, *Mađari* (13,72%), *Srbi* (5,07%), Podgorač, *Srbi* (16,20%), Popovac, *Srbi* (17,3%), Šodolovci, *Srbi* (82,58%), Trnava, *Srbi* (7,69%). Od gradova i općina u Osječko-baranjskoj županiji, *Slovaci* su zastupljeniji u sljedećima: u gradu Našice (6,64%) te općini Punitovci (36,94%). Od ukupnog broja Slovaka grada Našica većina živi u naseljima Markovac Našički i Jelisavac. Značajno povećanje broja i udjela Slovaka u ovoj županiji u Popisu 2001. godine u odnosu na Popis 1991. godine povezano je s promjenom granice županije, u čiji sastav ulazi područje Našica i okolice naseljeno Slovacima, koji su u prethodnom popisu stanovništva nakon formiranja županija statistički prikazani u Požeško-slavonskoj županiji.

4. Empirijsko istraživanje (intervjui)

4.1. Metodologija

Intervjui sa Slovacima provedeni su u veljači 2017. godine u Osijeku. U istraživanju su korišteni kvalitativni polustrukturirani intervjui. Kontakt je uspostavljen posredstvom ravnateljice Slovačkog centra za kulturu u Našicama⁸, koja je predložila pred-

⁸ *Slovački centar za kulturu Našice* ima u svom programu sljedeće aktivnosti: koordinacija ustanova i slovačkih matrica te udruga Slovaka koje djeluju na području Republike Hrvatske, osnivanje zbirki i radionica, prikupljanje, proučavanje, zaštita i izlaganje muzejske i arhivske građe, integralna prezentacija i zaštita kulturne baštine Slovaka u Republici Hrvatskoj. Zatim je tu suradnja s nadležnim ustanovama za zaštitu spomenika kulture i nadzor nad stanjem graditeljske baštine, organizacija predavanja, izložbi, koncerata i festivala, promocija integralnih prezentacija, gostovanja glazbeno-scenskih predstava, organiziranje kulturnih manifestacija, smotri, obljetnica i stručnih skupova, informativna, izdavačka i knjižnična djelatnost – organizacija učenja slovačkog jezika u manjinskim udrugama i ustanovama organiziranim za predškolsku i školsku dob.

stavnik slovačke nacionalne manjine za intervju. Ulazak u nacionalnu zajednicu putem njima poznate osobe, koja je na čelu relevantne institucije za Slovake u Osječko-baranjskoj županiji pored praktične dimenzije imao je i psihološki značaj, olakšano je uključivanje sudionika u intervjuiranje i odmah u početku provođenja intervjua dobiveno je veće povjerenje u istraživače. Intervjuirane smo, uz pomoć navedene posrednice, birali prema pretpostavljenom poznavanju problematike i njihovim aktivnostima u slovačkoj zajednici kao i spremnosti na intervju. Ukupno je intervjuirano devet osoba, a od ukupnog broja intervjuiranih šest je žena i tri muškarca u dobi od 49 do 77 godina. Iako je namjera istraživača bila uključiti mlađe osobe iz slovačke zajednice u intervjuiranje, u tome nije bilo uspjeha, što također ukazuje na problem očuvanja nacionalnog identiteta, za što su motiviranije osobe srednje i starije životne dobi. Pitanja u intervjuima obuhvatila su više značajnih segmenata iz prošlosti, aktualnih događanja i procesa koji se tiču Slovaka u županiji i u Hrvatskoj, kao i pitanja vezana za njihovu perspektivu. Pitanja su se odnosila na znanja sudionika intervjua o vremenu doseljenja Slovaka u Hrvatsku, zatim na glavne razloge i motive tih migracija kao i zanimanja kojima su se bavili njihovi preci. Pitanja su nadalje obuhvatila primarnu socijalnu sferu, posebno ulogu porodice kod doseljavanja i integracije pripadnika te nacionalne manjine u Hrvatskoj. Pitanja o koegzistenciji s drugim nacionalnim zajednicama od doseljavanja do vremena istraživanja, udadbeno-ženidbenim vezama te ulozi jezika kao važnim činiocima nacionalnog identiteta kao i o njihovim ulogama u procesu asimilacije također su bila zastupljena u intervjuima. Kao teme u intervju su uključeni obrazovanje i korištenje C modela⁹ u očuvanju nacionalnog identiteta te organiziranost u županiji, uz povezivanje sa sličnim udrugama i institucijama u Hrvatskoj i Slovačkoj. Obrada i interpretacija njihovih odgovora supsumirana je u tri tematske cjeline i to: *Socioekonomski aspekti slovačkog identiteta i funkcionalna integracija u lokalne zajednice, Sjećanje i pamćenje slovačke zajednice kao činilac nacionalnog identiteta, Asimilacija i njezino sprečavanje: jezik, obrazovanje, udruge*. Kao oznake za kazivače koristimo njihov spol, godine života i naselje u kojem žive, za što su kazivači dali pristanak.

4.2. Socioekonomski aspekti slovačkog identiteta i funkcionalna integracija u lokalne zajednice

Dolazak pojedinaca i grupa u drugačiji sociokulturni i gospodarski ambijent, što je slučaj kod migracija Slovaka iz siromašnih predjela Slovačke u socioekonomski bogatiji prostor, Slavoniju, nameće pitanje njihovog prijema i integracije u lokalne zajednice. Pritom je važno uzeti u obzir socijalni kapital useljenika, resurse koji migrante čine prihvatljivima u ambijentu u koji su se doselili kao i socioekonomske

⁹ Pripadnici nacionalnih manjina svoje ustavno pravo na odgoj i obrazovanje ostvaruju tri-ma osnovnim modelima i posebnim oblicima školovanja. U modelu A nastava se održava na jeziku i pismu nacionalne manjine, u modelu B nastava je dvojezična, na hrvatskom se jeziku održava za predmete prirodne grupe, dok predmete društvene grupe učenici slušaju na jeziku i pismu nacionalne manjine. U modelu C predviđeno je njegovanje jezika i kulture nacionalne manjine.

i političke odnose društva prijema, koji uključuju i stavove prema useljenicima. Za nacionalni identitet Slovaka u dijaspori važno mjesto zauzima komunikacijsko i kulturalno pamćenje pripadnika zajednice, posebno o prvim dolascima i razlozima migracijskih kretanja njihovih predaka. Što o tome znaju Slovaci u Osječko-baranjskoj županiji? Intervjuirana Slovakinja o dolasku kaže:

Doseljenje Slovaka u Slavoniju u 18. st. uvjetovano je ekonomskom situacijom u sjevernim, brdskim oblastima Slovačke, odakle su došli prvi doseljenici u Hrvatsku. Ukratko, siromaštvo i želja za boljim životom nagnali su Slovake na odlazak. Preci u mojoj obitelji s područja su Orave i Kysuca (Stara Bystrica i Oščadnica), što mi je poznato iz pričanja djeda po majčinoj strani. Rijetki povratnici i sezonci koji su igrom sudbine završili na radu u Slavoniji, pričali su o plodnoj nizini u južnim krajevima, toliko različitoj od brdovite i šture Orave, da su ljudi masovnije odlučili potražiti sreću u tim krajevima. To su područje nazvali „Donja zemlja“ (ž., 49 godina, Našice).

Privlačnost plodne zemlje u Slavoniji i siromaštvo u Slovačkoj, u vremenu dominantno seljačkog društva, glavni su razlozi njihovog dolaska. Zemlja kao resurs bila je privlačni činilac za migrante, koji su imali ambiciju poboljšati svoje ekonomske prilike, što je u nekim situacijama značilo preživjeti. Te informacije, uz promjenu i doradu koju unose naratori koji se izmjenjuju, prenose se komunikacijskim sjećanjem s generacije na generaciju. Intervjuirani muškarac istraživao je svoje porijeklo, pretke i njihova zanimanja. U iskazu navodi:

Doseljavanje Slovaka u Miljevce dogodilo se 1835. g. Otkad su doselili prošlo je pet generacija. Moji su doselili 1865. Počeo sam istraživati [...] pradjeda je u šumi ubilo stablo. Imali su puno djece u Slovačkoj. U tom kraju ne uspijeva kukuruz ni grožđe, pa je kraj bio siromašan. Pretežno su držali ovce, brane nije bilo, a djece je bilo puno. Iseljavanje se događalo unutar jedne zemlje, Austro-Ugarske (m., 67 godina, Miljevci).

Taj iskaz pokazuje važnost ishodišta za ljude, poznavanje njihove prošlosti, što se reflektira na njihovu samosvijest i osjećanje pripadnosti zajednici. Kolektivni identiteti, kakav je nacionalni, utemeljeni su znatnim dijelom u prošlosti, koja je generator aktivnosti pripadnika na očuvanju nacionalnog identiteta i čini važan segment projekcije budućnosti pojedinaca i zajednice. Od zanimanja kojima su se bavili u Slovačkoj ispitanici navode nekoliko, od kojih će neka biti važna u novom kraju, što će pospešiti integraciju Slovaka u Slavoniji¹⁰. O tome ispitanica navodi:

Naši precima su se bavili u Slovačkoj većinom drvom, rušenjem, obradom, transportom (živjeli su u brdovitom dijelu zemlje), tako da su i u Slavoniji nastavili upravo s tom djelatnošću. Za grofa Pejačevića i biskupa Strossmayera krčili su slavonske šume i pretvarali ih u plodne oranice. Kirijašenjem su se bavili i moj pradjed i djed. U načelu, uz obradu i transport drva, naši su precima prije svega

¹⁰ U članku „Slovaci u Lipovljanima“ I. Hudec također navodi primjere uspješne i učinkovite integracije Slovaka u tom naselju. Prije svega ističe značaj zanata, krojača, brijača, zidara, tesara, kolara i drugih, što je obogatilo gospodarstvo naselja u koje su doselili Slovaci (Hudec, 2007.).

bili (odnosno postali) poljoprivrednici u Hrvatskoj. Bilo je nešto malo kovača, postolara i krčmara. Navodno je u Jelisavcu postojao čak i jedan drotar (Žičar, kotlokrpa), što je izvorni slovački obrt koji su doseljenici morali donijeti sa sobom (ž., 49 godina, Našice).

Slovaci dolaze na imanja veleposjednika, a preduvjet za obrađivanje zemlje bila je sječa šuma, u čemu su doseljenici bili vješti, kao i u još nekim zanimanjima potrebnima seoskom stanovništvu. Naseljavanje je išlo postupno, pa su tako u okolici Našica Slovaci dolazili kao sezonski radnici, da bi dobar dio njih ostao u Našicama i okolici (Kučerova, 2005.). U sljedećem iskazu sadržana je skica društvenih odnosa u tom vremenu, od uloge biskupa Strossmayera pa do statusa Slovaka evangelika, koji se razlikovao od statusa katolika iz iste nacionalne zajednice. Intervjuirani o tome kaže sljedeće:

Doseljavanje Slovaka u Josipovac je vezano za moju porodicu. Kako i kada su došli? U početku, 1883. g. došlo je 14 porodica. Od moje bake ujak, Wawrin, došao je među prvima i to s kolima. Strossmayer ih je naselio, neki tvrde da su došli pješke. Evangelici nisu mogli u Hrvatsku, postepeno su se doseljavali (m., 75 godina, Josipovac).

Nakon odlaska Turaka, početkom 18. stoljeća Slavonija je bila u znatnoj mjeri napušteno područje u kojem je nedostajalo radne snage. Vlastelini su pozivali na naseljavanje, pa je tako grof Pejačević naseljavao bjegunce iz Turske, zatim Nijemce, Mađare i Slovake (Kučerova, 2005.).¹¹ Slovaci protestanti dolaze na prostor uglavnom istočne Slavonije na legalan način od 1781. godine, kada je car Josip II. izdao *Edikt o vjerskoj toleranciji među kršćanskim vjerama*. Pitanje integracije temeljni je problem svakog društva, a onda i države kao političke zajednice, utoliko što treba iznaći okvir unutar kojega se različiti elementi društva drže zajedno, sastavljanje cjeline od nepovezanih ili slabo povezanih dijelova (Abercrombie, Hill i Turner, 2008.; Heršak, 1998.). Slovaci su doseljavali uglavnom skupno i više homogeno nego heterogeno (Živković, Šporer i Sekulić, 1995.), što znači da su iseljavale cijele skupine s istog užeg prostora. To im je omogućilo lakšu integraciju u novi prostor, a međusobno poznavanje i pomaganje, isti običaji, jezik, vrednote i zanimanja, uz neke sličnosti sa domicilnim stanovništvom, učinili su njihovu normativnu integraciju postupnom, bez velikog stresa i napetosti, a funkcionalnu, zahvaljujući prethodnim pozivima da se dosele i konjunkturalnim zanimanjima koje donose, relativno brzom i efikasnom.

4.3. Sjećanje i pamćenje slovačke zajednice kao činilac nacionalnog identiteta

Kod Slovaka u početku doseljavanja, kao i u drugim sličnim slučajevima migracija, postoji jaka grupna povezanost i razvijene mreže primarnih socijalnih veza, što pojačava Mi-grupu. U takvim grupama, kako ističe A. Assmann, pojedinac interiorizira

¹¹ Grof Pejačević naselja je koja su Slovaci formirali na njegovim imanjima nazvao imenima svoje djece. Tako je Markovac dobio ime po njegovom sinu Marku a Jelisavac po kćeri Jelisavi.

različite vremenske dimenzije, a u njemu se susreću i prepliću individualno i kolektivno pamćenje (A. Assmann, 2011.). Pojedinaac izlazi iz okvira vlastitog iskustva i usvaja narative iz/o prošlosti vlastite zajednice, koje oživljava u različitim oblicima komunikacijskog pamćenja, koje podrazumijeva socijalnu bliskost i vremenski horizont u rasponu od osamdeset do sto godina (J. Assmann, 2006.). Na primjeru iskaza Slovaka iz Osječko-baranjske županije evidentno je da su itekako upućeni u povijest doseljavanja svojih predaka kao i socioekonomsku, kulturološku, sigurnosnu i političku dimenziju migracijskih kretanja Slovaka iz Slovačke u sjeverne dijelove Hrvatske, tada u sastavu Austro-Ugarske Monarhije. O sjećanju na dolazak i razloge dolaska u funkciji čuvanja nacionalnog identiteta saznajemo od jedne Slovakinke:

Biskup Strossmayer je bio organizator doseljavanja Slovaka. Saznao je za našu situaciju, pogotovo sjevernih Slovaka [...] jako siromaštvo, jeli su krumpir i kupus, samo je to uspijevalo. Omogućio je nekim obiteljima da dođu u okolicu Đakova, a oni su u znak zahvale sela nazvali Josipovac i Jurjevac. Druga grana je išla na gospodarstvo grofa Ladislava Pejačevića. Dobili su komad zemlje, svaka obitelj je dobila zemlju (ž., 77 godina, Našice).

Bilo je i drugačijih slučajeva, da su Slovaci dolazili iz drugih krajeva bivše države ili čak iz SAD-a, pa se može govoriti o reemigraciji. Uz to, u sljedećem se iskazu naglašava vjerska pripadnost i organiziranost u istočnoj Slavoniji, odakle su doselili roditelji intervjuirane. O tome iz intervjua saznajemo:

Moji roditelji su došli iz Šida, a moji preci su se doselili najprije u Bačku. Moj djed i baka su bili u Americi, u Saint Louisu, išli su truhom za kruhom. Neki su se i vratili. Moji su bili evangelici, oboje Slovaci, Marija i Jan. Tata je bio bankovni službenik. U Iloku je bilo jako društvo Ljudevit Štur (ž., 69 godina, Osijek).

Narodni običaji u sjećanju nacionalne zajednice važan su segment kolektivnog identiteta. U seoskom ambijentu i seljačkom društvu, kakvo je na socioekonomskoj i kulturnoj razini egzistiralo u Slavoniji u vrijeme prvih doseljavanja Slovaka pa sve do socijalističkog razdoblja, tradicija, folklor i gastronomija nisu samo sjećanja iz prošlosti, nego i svakodnevica stanovništva u tim naseljima. U kasnijem razdoblju, u vremenu industrijalizacije i informatizacije društva običaje održavaju uglavnom folklorna društva. O tome iz intervjua saznajemo:

Slovačke običaje, folklor, kubinju i ostale sastavnice narodne kulture danas njeguju folklorna društva, pomalo i osnovne škole u kojima se izučava slovački jezik, Slovački centar za kulturu i središnja knjižnica Slovaka. Glazba, ples i nošnja su sačuvane u okviru folklornih društava; sami običaji (uskrsni, božićni, komušanje kukuruza, čijanje perja i sl.) održavaju se prigodno, reprezentativno i organizirano. Kubinja se revitalizirala unatrag desetak godina i mnoge sredine organiziraju manifestacije posvećene slovačkim tradicionalnim jelima (večer polesnjaka, bryndovych halušiek), čak i knjižnica organizira gastronomifestaciju „Knjižnica na tanjuru“ (ž., 49 godina, Našice).

Najvažniji oblici kulturalnog pamćenja ritual su i svetkovina (Assmann, 2005.). Svojim ponavljanjima ritual i svetkovina osiguravaju prenošenje znanja, simbola i svega onoga što čini nacionalni identitet. Slovaci u intervjuiima ističu da folklorna društva prenose običaje i narodnu kulturu, a nastupi imaju ritualni karakter i važan su dio

svetkovina, od religijskih do nacionalnih, u kojima se iznova događa autorefleksija grupe. U posljednjih desetak godina i gastronomija s različitim manifestacijama posvećenim slovačkim jelima postaje generator nacionalnog identiteta i etnomarker koji jača svijest nacionalne zajednice¹². O značaju gastronomije za slovački identitet i njegovom očuvanju putem aktivnosti u udrugama, intervjuirana Slovačkinja kaže:

Slovačka gastronomija [...] za Badnjak se ne pravi riba, prave se opekanci, male kuglice od tijesta, maka i meda. Tu je i kapusnica, sitno narezan kiseli kupus sa kobasicom. Zatim malo gušća juba, to je za večeru. Otpjeva se tiba noć na slovačkom. Moja djeca ne znaju slovački, oni razumiju, ali ne govore. Imali su mogućnosti, ali nije bilo moderno. Slovački običaj, dizano tijesto se pravi, pa male knedle. Član sam Matice slovačke, ja se jako volim družiti ondje, bila sam tajnica, pjevala sam, plesala dok sam mogla (ž., 69 godina, Osijek).

U sferi institucionalnog, obrazovanje s C modelom, u kojem učenici uče slovački jezik i kulturu ima važnu ulogu¹³. Nacionalno pamćenje, usidreno u kulturnim aparatima¹⁴ i različitim institucijama (muzeji, arhivi i sl.) koje pohranjuju memoriju nacionalne zajednice, kod iseljenika izvan domovine ne funkcionira kao u zemlji matici. Kulturna infrastruktura pod kontrolom je države u kojoj te nacionalne zajednice nisu dominantne, pa tek u situacijama ponuđenih normativnih rješenja od države (ustav, zakoni)¹⁵, afirmacije ljudskih i nacionalnih prava u izvedbi civilnog društva (udruge) dolaze u poziciju da afirmiraju vlastiti nacionalni identitet. Tome mogu pridonijeti, što je u iskazima Slovaka prisutno, i veze nacionalnomanjinske zajednice sa zemljama/državama njihovog porijekla, u ovom slučaju Slovačke.

¹² Na nacionalnu svijest pripadnika nacionalne zajednice utječu različiti činioci. O utjecaju ratnih sukoba 1991. – 1995. g. na Slovake u Hrvatskoj i jačanje njihove nacionalne svijesti navodimo zapažanje dr. sc. S. Kralj Vukšić, ravnateljice Slovačkog centra za kulturu u Našicama. Autorica o tome piše: „Na primjeru slovačke manjine može se zaključiti da rat, odnosno situacije pojačane nacionalne homogenizacije motiviraju nacionalne manjine, koje nisu predmetom sukoba, na pojačano očuvanje vlastitog nacionalnog identiteta. Radi se o situacijama u kojima vrijedi Simmelovo pravilo, prema kojemu intenzitet povezanosti unutar skupine zavisi od sile tlaka izvana“ (Kralj Vukšić, 2014.:135).

¹³ U Hrvatskoj nastavu slovačkog jezika i kulture (C model) pohađalo je u šk. godini 2016./2017. ukupno 495 učenika, od toga 238 učenika i 257 učenica.

¹⁴ U tekstu „Slovaci u hrvatskoj kulturi“ S. Marjanović navodi primjere nekih značajnih kulturnih stvaralaca koji su doprinijeli hrvatsko-slovačkim kulturnim vezama i obogatili obje kulture. Tako ističe doprinos J. J. Strossmayera, koji je „donirao zaklade slovačkog pedagoga i narodnog bojovnika Martina Čulena [...] a novčano je pomagao Maticu slovačku, Slovačko društvo Minerva i Slovački narodni dom u Martinu“ (Marjanović, 1999.:566). Kao važnu ličnost iz vremena Strossmayera autor navodi slovačkog književnika Jana Janka Tombora, koji je bio zastupnik u hrvatskom saboru od 1867. do 1878., a bio je i zastupnik u zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru u Pešti.

¹⁵ U Republici Hrvatskoj od normativnih akata značajnih za regulaciju prava i statusa nacionalnih i etničkih manjina treba spomenuti *Ustav RH, Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina*.

O vezama sa Slovačkom za vrijeme socijalizma i danas mogu reći samo to da ne vidim neku veću promjenu, Slovačka je i prije pomagala iseljenicima u Hrvatskoj. Današnja pomoć i suradnja sa Slovačkom odvija se preko Ureda za iseljene Slovake i Ministarstva školstva (ž., 49 godina, Našice).

Promatranje društvenih pojava, u ovom slučaju migracija, kroz najobičnije, svakodnevnne pojave (Moran, 2011.) važno je za razumijevanje prilagodbe migranata novoj sredini i problema s kojima se suočavaju. Za Slovake, kao i pripadnike drugih nacionalnih manjina, svakodnevica je sve ono što se događalo u socijalnoj interakciji s većinskom populacijom, etničkim Hrvatima, ali i svim ostalim akterima u lokalnim zajednicama. Kako su te aktivnosti uključivale više segmenata funkcionalne integracije (pomaganje u kući i poljskim poslovima, razmjena gastronomskih iskustava, udaja-ženidba¹⁶ i sl.) kao i u nešto manjem obimu one normativne (običaji, folklor, jezik i sl.), možemo ih svesti pod pojam suživota ili multietničke koegzistencije u lokalnim zajednicama. Ako se prihvate definicije suživota kao mreža primarnih (neslužbenih) društvenih odnosa među pripadnicima različitih etnija na mikrosocijalnoj razini (Županov, 1998.) i/ili kao normativna i funkcionalna umreženost i uzajamna tolerancija različitih makro/mikrogrupnih subidentitetskih obilježja socijalnih aktera u lokalnim zajednicama (Babić, 2008.), tada se može zaključiti da su se Slovaci uspješno integrirali u sela i gradove u kojima su živjeli i da su s vremenom izgradili mrežu primarnih socijalnih veza s ostalima, što je pridonijelo njihovoj integraciji, ali i utjecalo na postupnu asimilaciju Slovaka u Slavoniji i u Hrvatskoj.

4.4. Asimilacija i njezino sprečavanje: jezik, obrazovanje, udruge

Asimilacija u društvima s etničkim oblikom nacije ne polazi od obrasca useljenik – domaćin, već od odnosa etnički većinske populacije i nacionalnih manjina. Pitanja prezentacije nacionalnih manjina u javnosti ne svode se samo na folklor i očuvanje identiteta, već imaju i svoju političku dimenziju. U hrvatskom slučaju nacionalne su manjine zastupljene u parlamentu s ukupno osam zastupnika, a Slovaci biraju zajedno s Česima svog zastupnika u Saboru, što u konačnici rezultira izborom Čeha kao predstavnika obiju nacionalnih manjina (veća brojnost i organiziranost Čeha u RH). Generatori su asimilacije različiti, etnocentrizam, mješoviti brakovi, socijalni konformizam, nepovoljna sociopolitička atmosfera, ratovi i drugi činioci. O tome kako su Slovaci organizirani saznajemo iz intervjua:

U Hrvatskoj postoji danas puno udruga i ustanova koje rade na očuvanju i nježovanju slovačke kulture, jezika i identiteta. S obzirom da sam radila i kao profesor slovačkog jezika u školama, i kao tajnik Saveza Slovaka, i kao sudski tumač za slovački jezik, prevoditelj, dopisnik u časopisu „Pramen“, urednik i voditelj slovačke radio-emisije u Našicama i sada kao voditelj slovačke knjižnice, nema stvari i oblika rada koji nisam u ovom procesu provodila (ž., 49 godina, Našice).

¹⁶ O značaju bračnih odnosa, endogamiji i egzogamiji u članku „Slovaci u Lipovljanima“, I. Hudec piše: „Slovaci su se ženili Hrvaticama, Čehinjama, Ukrajinkama, Talijankama, ali sve su te žene, slovačke snahe brzo i dobro naučile slovački jezik“ (Hudec, 2007.:81). Na taj je način svakako barem usporena asimilacija te nacionalne zajednice u Hrvatskoj.

Opstanak slovačke zajednice i nacionalnog identiteta veže se uz školski sustav, a u zatvorenijim sredinama, prema ovom intervjuu, za to postoji veća mogućnost.

Ovdje se organiziramo, počeli smo sa pjevačkom grupom „Ondrej“. Savez je imao folklorna društva, a onda se krenulo s Maticama. Tu su glazbeni, likovni i ručni radovi. Među osnivačima je bilo dvadeset ljudi, tada su to bili sve sami Slovaci. Njegovali smo Uskrsne običaje a prije dvije godine smo dobili ovaj prostor. U 2016. ima ukupno 89 članova, od toga oko 50 redovitijih. Tu su plesači, dječja skupina, pjevači, ručni rad žena, časopisi, kulturni amaterizam. [...] Kroz školstvo možda slovački identitet opstane. Zatvorenije zajednice, sela, imaju šansu (m., 75 godina, Josipovac).

U čemu je problem većine nacionalnih manjina koje se nalaze u jezičnom okruženju različitom od njihovog? U pamćenju zajednice jezik ima vrlo važnu ulogu, a usamljen čovjek, izdvojen iz grupe ne može stvoriti nikakva sjećanja jer se sjećanja grade i učvršćuju u komunikaciji (A. Assmann, 2011.). Stoga je za očuvanje jezika vrlo važna brojnost i organiziranost manjinske populacije na jednom prostoru. O značaju slovačkog jezika saznajemo:

Slovački jezik nakon nekog vremena opet postaje prepoznat kao važan. Ove generacije znaju više jezik, oni ga tretiraju kao put do uspjeha. Od 20 učenika deset aktivno priča, oko pet razumije, a pet ne razumije ništa. Doživjela sam neugodnosti kao Slovačkinja, išla sam sa djecom i razgovarala sam s njima slovački, jedan je rekao sve vas treba strpati u geto (jer smo razgovarali slovački). Na vratima Matice slovačke velikim slovima je pisalo: „Ovo je Hrvatska“ (ž., 50 godina, Osijek).

Jezik je važna komponenta nacije i nacionalnog identiteta. Kako ističe R. Bugarski, jezični je identitet svrstan među druge komponente identiteta, ali u europskoj kulturnohistorijskoj tradiciji od kasnog 18. st. jezik nije tek jedna od mnogih značajki identiteta, ravnopravna s drugima, nego mu je od vremena Herdera, Rousseaua i Francuske revolucije pridavano počasno mjesto (Bugarski, 2010.). Slovački jezik u europskim integracijskim procesima postaje aktualan kao moguć resurs u mobilnosti stanovništva u potrazi za poslom, posebno kod mlade populacije. O jeziku, dijaspori i svim problemima s kojima se suočavaju pripadnici nacionalne manjine saznajemo u ovom intervjuu:

Slovaci su materinski slovački jezik učili prvenstveno kod kuće. Bio je to dijalekt područja odakle su došli. U homogenim seoskim zajednicama ovaj su arhaični jezik sačuvali do danas, iako je već dosta asimiliran i protkan hrvatskim izrazima. Stariji žitelji koriste ga stalno u međusobnoj komunikaciji, mlađi rjeđe. Učenje jezika u školama bilo je omogućeno tek sredinom tridesetih godina 20. st.; nakon rata oživjelo je tek 1970-ih, a danas se jezik njeguje u nekoliko osnovnih i srednjih škola prema modelu C, fakultativno se izučava slovački jezik (ž., 49 godina, Našice).

O značaju i ulozi obitelji u socijalizaciji mladih pripadnika slovačke nacionalne manjine kao i etnički mješovitih brakova u intervjuu nalazimo:

Obitelj je najvažnija za socijalizaciju mladih, a time i za prenošenje navika, običaja kao i za učenje jezika. Do mene su u porodici svi bili Slovaci, tek sam se

ja oženio ne-Slovakinjom. Stariji pričaju slovačkim, mlađi uglavnom ne i tu je glavni problem. Asimilacija je sve prisutnija (m., 67 godina, Miljevci).

Važnu ulogu u očuvanju nacionalnog identiteta ima kulturna infrastruktura.¹⁷ O izdavaštvu, školstvu i kulturalnom pamćenju iz sljedećeg intervjua saznajemo:

Tradicija i kultura sačuvat će se u nekom obliku sigurno, puno je udruga i ustanova koje na tome rade. Problem je jezik o kojem ovise školstvo i izdavačka djelatnost. Školstvo predstavlja početak gradnje jezične svijesti (koja je temelj nacionalne svijesti), dok su pisani dokumenti zaključak i svjedočanstvo rada i života slovačke manjine u Hrvatskoj. Uz uvjet da se uspije sačuvati jezik, odnosno ne samo sačuvati, već razviti i poboljšati znanje i korištenje slovačkog jezika, opstat će i slovačka manjina u RH (ž., 49 godina, Našice).

U obrazovnom sustavu nameće se pitanje kako se u javnim (zajedničkim) školama treba postupati prema učenicima koji nose obilježja nacionalnog, vjerskog, rasnog i/ili drugog kolektivnog diverziteta (Feinberg, 2012.). U hrvatskom školskom sustavu predviđeno je posebno i/ili dodatno obrazovanje za pripadnike nacionalnih/etničkih manjina, a u slovačkoj zajednici prisutan je C model, s učenjem slovačkog jezika i kulture. To pokazuje da su Slovaci integrirana nacionalna manjina, čiji pripadnici strukturalno pripadaju sustavu društvenih veza i odnosa s domicilnim stanovništvom (Živković, Šporer i Sekulić, 1995.). Korištenje posebnog oblika obrazovanja (C model) ukazuje na očuvanost slovačkog nacionalnog identiteta i želju za njegovom daljnjom izgradnjom i prijenosom na mlade pripadnike nacionalne zajednice, uz sve teškoće koje su prisutne u tim aktivnostima.

5. Zaključna razmatranja

Sjećanje i pamćenje pripadnika nacionalne zajednice, u ovom slučaju slovačke, ima presudno značenje u aktivnostima očuvanja, prijenosa i izgradnje nacionalnog identiteta. To potvrđuju odgovori ispitanika, a pritom se može konstatirati podjednaka važnost komunikacijskog i kulturalnog pamćenja u socijalnoj konstrukciji slovačkog nacionalnog identiteta. Što u ovom istraživanju potvrđuje značaj komunikacijskog pamćenja unutar slovačke zajednice u Osječko-baranjskoj županiji? Slovaci u Osječko-baranjskoj županiji komunikacijskim pamćenjem prenose najvažnije događaje iz prošlosti, od onih pred sam dolazak u Slavoniju i njihovo uključivanje u novo društvo pa do oblika integracije i okolnosti u kojima se sve to događalo. Sjećanje na dolazak u Slavoniju i obiteljska anamneza u fokusu su intervjuiranih Slovaka. Neki od njih istražuju vlastito porijeklo i porijeklo uže i šire porodice. To sve pokazuje

¹⁷ Osvrćući se na kulturnu infrastrukturu Slovaka u Osječko-baranjskoj županiji, Sandra Kralj Vukšić piše: „Iako nemaju vlastito glasilo, od samog početka izdavanja časopisa *Pramen*, mjesečnika Slovaka u Hrvatskoj, koji od 1992. g. izdaje Savez Slovaka (od ove godine u suradnji sa Slovačkim centrom za kulturu Našice), Slovaci iz Osijeka imaju svog dopisnika i relativno dobro su zastupljeni u ovom glasilu. Na Radio Osijeku je od 2002. godine prisutna radio emisija na slovačkom jeziku, *Slovaci u Hrvatskoj rječju i pjesmom*. Matica slovačka Osijek ima vlastitu *facebook* stranicu“ (Kralj Vukšić, 2016.:221).

koliki značaj prošlosti svoje nacionalne zajednice pridaju sudionici ovog istraživanja. Navode se nadalje socioekonomski i politički generatori migracija, od onih u društvu porijekla pa do takvih okolnosti u društvu prijema. Doseljavanje je bilo homogeno, iseljavaju skupine migranata, što im je olakšalo očuvanje nacionalnog identiteta. Specifična zanimanja, kao što je drvosječa, te vezanost za zemlju olakšala su njihovu funkcionalnu integraciju u Slavoniji. U komunikacijskom pamćenju običaji, folklor i gastronomija među zastupljenijim su sadržajima. Kod velikih kršćanskih blagdana (Uskrs, Božić) u svojim kućama Slovaci prakticiraju neke gastronomske običaje iz starog kraja. I dok se običaji prenose s generacije na generaciju, posredstvom obitelji i folklornih društava, s jezikom je veći problem. Mladi pripadnici slovačke nacionalne manjine relativno slabo ili nikako ne govore slovački jezik. Kulturološka sličnost s Hrvatima i hrvatskim jezikom, procesi asimilacije i mješoviti brakovi djeluju nepovoljno na slovački jezik kao sredstvo komunikacije u obiteljima. No i u valoriziranju slovačkog jezika, kako u slovačkoj nacionalnoj zajednici tako i izvan nje, dolazi do promjena. Sve je više zainteresiranih za učenje slovačkog jezika, koji postaje mogući činilac prostorne i socijalne mobilnosti onih koji ga koriste u komunikaciji. Kulturalno pamćenje je „pamćenje institucija“, kako onih koje reprezentiraju hrvatsko društvo/državu tako i onih specifičnih za slovačku nacionalnu manjinu. Od institucija važne su slovačke matice, knjižnice i škole u kojima se održava nastava na slovačkom jeziku (C model) i njeguje slovačka kultura. Intervjuirani ističu značaj svih tih i drugih udruga i institucija u očuvanju slovačkog nacionalnog identiteta i navode neke važne uredbe iz prošlosti i vremena doseljavanja, kao što je *Edikt o vjerskoj toleranciji*, koji je izdao car Josip II. 1781. godine. Tek nakon te uredbe Slovaci protestanti mogli su legalno useljavati u Slavoniju (Ilok i okolica). U sferi kulturalnog pamćenja i njegovog utjecaja na nacionalni identitet spominju se folklorna društva i *Slovački centar za kulturu Našice*, koji organiziraju različite manifestacije, a sve u cilju jačanja nacionalnog zajedništva i afirmacije slovačkog identiteta. Navode i knjižnicu koja je organizirala gastromanifestaciju sa slovačkim nacionalnim jelima. Ritualima, obljetnicama, svetkovinama i drugim oblicima kulturnog stvaralaštva arhiviraju se i memoriraju važni segmenti iz života slovačke zajednice, što se aparatima kulturne infrastrukture pretvara u kulturalno pamćenje i tako daje značajan impuls nacionalnom identitetu. Tome treba pridodati i obrazovanje, što intervjuirani posebno naglašavaju, kao i mogućnost boljeg upoznavanja sa slovačkom kulturom i jezikom, u njihovoj percepciji, najvažnijim sadržajima slovačkog nacionalnog identiteta. Komunikacijsko i kulturalno pamćenje, pokazuju nalazi intervjua, čine važne segmente nacionalnog identiteta Slovaka i inhibitorni su činilac njihove asimilacije u Osječko-baranjskoj županiji, a s obzirom na njihovu međusobnu povezanost, i na prostoru Hrvatske u cjelini. Uz aktivnosti pripadnika slovačke nacionalne manjine, za njihovu nacionalnu samobitnost važan je i cjelokupni sociopolitički ambijent u Hrvatskoj, čije multikulturalne odrednice i demokratski politički okvir, sa svim kontroverzama i problemima (etnonacionalizam, etnocentrizam, stigmatizacija i sl.), djeluju afirmativno na status Slovaka u Hrvatskoj i njihovo očuvanje nacionalnog identiteta.

Literatura

1. Abercrombie, N.; Hill, S. i Turner, S. B. (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk (urednici hrvatskog izdanja: Jadranka Čačić-Kumpes i Josip Kumpes).
2. Anderson, B. (1990). *Nacija: zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Asman, A. (2011). *Duga senka prošlosti. Kultura sećanja i politika povesti*. Beograd: Biblioteka xx vek.
4. Assmann, J. (2005). *Kulturno pamćenje. Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme.
5. Assmann, J. (2006). Kultura sjećanja, u: Brkljačić, M. i Prlenda, S. (Ur.). *Kultura pamćenja i historija*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
6. Babić, D. (2008). *Suživot Hrvata i Srba u Slavoniji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
7. Bauman, Z. (2009). *Identitet: razgovori s Benedettom Vecchijem*. Zagreb: Naklada Pelago.
8. Bauman, Z. (2009). *Postmoderna etika*. Zagreb: Biblioteka Sintagma.
9. Brkljačić, M. i Prlenda S. (Ur.). (2006). *Kultura pamćenja i historija*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
10. Bugarski, R. (2010). *Jezik i identitet*. Beograd: Biblioteka xx vek.
11. Connerton, P. (2004). *Kako se društva sjećaju*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
12. Državni zavod za statistiku (1992). *Popis stanovništva 1991., Dokumentacija 881*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
13. Državni zavod za statistiku (1996). *Popis stanovništva 1991., Dokumentacija 889*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
14. Državni zavod za statistiku (2002). *Popis stanovništva 2001.* Zagreb: Državni zavod za statistiku.
15. Državni zavod za statistiku (2013). *Popis stanovništva 2011.*, Zagreb: Državni zavod za statistiku.
16. Dugački, V. (2013). *Svoj svome: češka i slovačka manjina u međuratnoj Jugoslaviji: 1918. - 1941.* Zagreb: Srednja Europa.
17. Dugandžija, N. (1999). *Između etničko-nacionalnih identiteta*, u: Ljetopis Srpskog kulturnog društva. 'Prosvjeta'. Zagreb, svezak IV.
18. Feinberg, W. (2012). *Zajedničke škole/različiti identiteti. Nacionalno jedinstvo i kulturna razlika*. Beograd: Fabrika knjiga.
19. Filandra, Š. (2012). *Bošnjaci nakon socijalizma: o bošnjačkom identitetu u postjugoslavenskom dobu*. Sarajevo: Preporod. Zagreb: Synopsis.
20. Gellner, E. (1988). *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
21. Hudec, I. (2006). *Slovaci u Lipovljanima*, u: Kutina: Zbornik Moslavine, knj. 9/10, 2006/07, str. 79-93.
22. Janjić, D. (2010). Nove nacionalne manjine i demokratska manjinska politika, u: Babić, D. i Župarić-Iljić, D. (Ur.). *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. str. 209-218.
23. Kecmanović, D. (2006). *Da li smo sišli s uma ili dokaži da si Srbin. O etnonacionalizmu i o nama*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

24. Kralj, Vukšić, S. (2014). Slovaci u etnodemografskoj slici Slavonije, u: Babić, D. i Škiljan, F. (Ur.). *Slavonija: sociodemografski problemi/izazovi*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. str. 126-149.
25. Kralj, Vukšić, S. (2016). "Javno djelovanje Slovaka u Osijeku i njihov (kulturni) potencijal – utjecaj na etnički identitet", u: Babić D.; Vukić A. i Škiljan F. (Ur.). *Slavonija: hrvatska i europska regija*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. str. 217-225.
26. Kučerova, K. (2005). *Slovaci u Hrvatskoj: (od početka naseljavanja)*. Martin: Matica slovenska.
27. Kuljić, T. (2002). *Prevladavanje prošlosti: uzroci i pravci promene slike istorije krajem XX veka*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
28. Kuljić, T. (2006). *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja štampa.
29. Kuvačić, I. (2004). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Goldenmarketing.
30. Marjanović, S. (1999). Slovaci u hrvatskoj kulturi: s osobitim obzirom na Josipa Jurja Strossmayera i Janka Tombora. *Kolo: časopis Matice hrvatske*, god. 9 (1999), br. 4: 562-568.
31. Moran, J. (2011). *Čitanje svakodnevice: svakodnevice i njena značenja*. Beograd: Biblioteka XX vek: Knjižara krug.
32. Nora, P. (2006). Između pamćenja i historije, u: Brkljačić, M. i Prlenda, S. (Ur.). *Kultura pamćenja i historija*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
33. Parekh, B. (2008). *Nova politika identiteta*. Zagreb: Politička kultura.
34. Pusić, E. (1995). Identitet-diverzitet-kapacitet. *Erazmus*, br. 11: 2-10.
35. Rizman, R. (2014). *Globalizacija i autonomija*. Zagreb: Politička kultura.
36. Sekulić, D. (2014). *Identitet i vrijednosti. Sociološka studija hrvatskog društva*. Zagreb: Politička kultura.
37. Steindorf, L. (2000). *Identität, Ethnizität und Nationalität in Südosteuropa: Einleitung*, u: Südosteuropa-Studie 64/Cay Lienau und Ludwig Steindorf. München: Südosteuropa-Gessellschaft: 11-17.
38. Škiljan, F. i Kralj-Vukšić, S. (2015). Slovaci u Hrvatskoj u popisima stanovništva između 1880. i 2011. i perspektiva u istraživanju. *Človek a společnost, Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied*, 18 (2): 23-47.
39. Touraine, A. (2011). *Nova paradigma-za bolje razumevanje savremenog društva*. Beograd: Službeni glasnik.
40. Ustav RH, *Narodne novine* 76 od 2010.
41. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, *Narodne Novine* 47 od 2010.
42. Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, *Narodne Novine* 51 od 2000.
43. Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, *Narodne Novine* 56 od 2000.
44. Živković, I.; Šporer, Ž. i Sekulić, D. (1995). *Asimilacija i identitet. Studija o hrvatskom iseljeništvu u SAD i Kanadi*. Zagreb: Školska knjiga.
45. Županov, J. (1998). Etničnost i politika na europskom geopolitičkom prostoru, u: Čičak-Chand, R. i Kumpes, Josip (Ur.). *Etničnost, nacija, identitet*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo: 199-221.

Dragutin Babić

Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb, Croatia

e-mail: dragutin.babic@imin.hr

The Slovaks of Osijek-Baranja County and their National Identity: Memory Against Assimilation

Abstract

This paper, based on empirical research carried out in Osijek-Baranja county, examines the correlation between the assimilation and national identity of the Slovak community and their collective memory. Slovaks are an "old" national minority who started settling down in Slavonia as early as the 18th century and continued throughout the 19th and the beginning of the 20th century. According to the 2011 census there were 2,293 Slovaks in Osijek-Baranja county (0.7% of the total population). In the ten-year interval between the 1991 and the 2001 census there was a significant increase in the number of Slovaks, from 1,279 to 2,155. The second interval between the 2001 and the 2011 census, however, saw a small rise in the Slovak population, from 2,155 to 2,293. The reason for the big increase between 1991 and 2001 was that the town of Našice (previously part of Požega-Slavonia county with a considerable number of Slovak residents) became part of Osijek-Baranja county. The research was conducted in Osijek using semi-structured interviews with nine Slovaks. The interview questions encompassed their arrival in Slavonia and issues related to their integration into the new community, memories of the most important national community events, co-existence with the members of other minority groups, assimilation, preservation of national identity and organization of life in Osijek-Baranja county. The Slovaks have kept their ancestors' first arrival and settlements in Slavonia in their communicative and cultural memory. Their integration into the local community was facilitated by certain professions they brought along and the need for workforce on the ravaged land at the time of first settlements. Assimilation has been long present like in most ethnic minorities but several last decades have witnessed a slight increase in the number of Slovaks in the county population. Beside obvious reasons (new immigration, more tolerant post-war atmosphere in the society), some vital factors in the population rise are the Slovaks' efforts to preserve their culture, folklore and tradition, the implementation of model C in elementary and secondary education, the revitalization of national identity after the dissolution of Czechoslovakia and Slovakia's independence. The Slovak Cultural Centre was established in Našice in 2011 and it co-ordinates the work of Matica Slovenská and Slovak associations across Croatia. All these activities strengthen the formation and expression of the Slovak national identity in Osijek-Baranja county and Croatia.

Key words: Slovaks, memory, national identity, assimilation.